

УДК 378.011.3–057.175:005.336.6

ФАТАЛЬЧУК Сергій Дмитрович,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки
вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

ЯКУЩЕНКО Світлана Ігорівна,

магістрант кафедри педагогіки вищої школи,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»
e-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

ПОЗИТИВНИЙ ІМІДЖ СУЧАСНОГО ВИКЛАДАЧА ВИЩОЇ ШКОЛИ: АКТУАЛЬНІСТЬ ТА ПЕРСПЕКТИВИ НАУКОВИХ РОЗВІДОК

Стаття присвячена висвітленню різних наукових підходів до визначення сутності поняття «імідж». Розглянуто класифікацію іміджу залежно від критеріїв. Уточнено співвідношення термінів «професійний імідж», «імідж викладача вищої школи». Автор акцентує увагу на аналізі особливостей та складників позитивного іміджу викладачів сучасних вищих навчальних закладів, а також пропонує перспективи подальшого комплексного вивчення закономірностей формування ефективної професійної кар'єри науково-педагогічних кадрів.

Ключові слова: імідж; образ; професійний імідж; позитивний педагогічний імідж; викладач вищої школи.

Постановка проблеми. Системі вищої освіти належить особлива роль у створенні та постійному відновленні наукового потенціалу суспільства, тому що саме у вищих навчальних закладах (ВНЗ) відбувається передача накопиченого в суспільстві наукового знання. У системі вищої професійної освіти формуються основи наукового знання, культивується цінність наукової діяльності та виховання наукових кадрів.

Метою реформування вищої освіти в Україні є створення привабливої та конкурентоспроможної національної системи освіти України, інтегрованої у Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) та Європейський дослідницький простір (ЄДП). Одним із вагомих чинників, який сприятиме цьому, є професійний розвиток викладачів ВНЗ [1].

Формування сучасної генерації науково-педагогічних працівників неможливе без розроблення сукупності принципово нової моделі підвищення професійної кваліфікації, яка ґрунтуються на поліваріативності схем організації та змісту навчання, просуванні кращих освітніх практик, зокрема, передбачають опанування методиками та технологіями розвитку дослідницько-інноваційної компетентності [1].

Основними напрямками діяльності викладача ВНЗ є навчальна, науково-методична, науково-дослідна, виховна та дорадча. Викладач вищої школи забезпечує систематичний інформаційний вплив, формує в кожного учасника освітнього процесу ідеї, цінності, зразки поведінки. Саме тому постає необхідність побудови образу викладача, за допомогою якого в суспільстві сформується авторитет та престиж особистості педагога. У межах цього питання

актуальним є дослідження особливостей та умов формування позитивного іміджу викладачів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячена стаття. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про сталий (постійний) інтерес до проблеми формування іміджу загалом і професійного педагогічного іміджу, зокрема. Так, дослідженням проблем іміджу (концептуальні засади та практичний інструментарій іміджелогії) присвячено роботи таких закордонних і вітчизняних учених та науковців, як: П. Берд, Л. Браун, Ф. Джефкінс, М. Спіллейн, О. Панасюк, О. Перелигіна, Г. Почепцов, В. Шепель та ін. Формування педагогічного іміджу викладача вищої школи досліджували: Н. Гузій, В. Ісаченко, А. Морозов, С. Панчук, О. Чебикін, І. Чертикова та ін.

Формування цілей статі (постановка завдання). Уточнити сутність понять «імідж», «професійний імідж», «позитивний педагогічний імідж викладача вищої школи»; з'ясувати класифікацію іміджу в залежності від критеріїв; проаналізувати особливості та складники позитивного іміджу викладачів сучасних вищих навчальних закладів; запропонувати перспективи подальшого комплексного вивчення закономірностей формування ефективної професійної кар'єри науково-педагогічних кадрів.

Виклад основного матеріалу. Позитивний педагогічний імідж – найважливіший складник майстерності викладача, що зумовлює бажання студентів до навчання та результативність цього процесу. З метою дослідження та вивчення особливостей формування позитивного іміджу сучасного викладача ВНЗ необхідно розмежовувати поняття «імідж» та «педагогічний імідж».

На сучасному етапі імідж вивчають науковці різних напрямів: психологи, соціологи, філософи, педагоги та ін. З'ясовуючи теоретичні аспекти іміджу в межах наукових дисциплін, дослідники пропонують свою інтерпретацію іміджу, спираючись на методологію й знання тієї наукової галузі, до якої вони належать. Серед дослідників немає одностайності щодо визначення поняття «імідж». Ми зробимо спробу проаналізувати найпоширеніші з трактувань.

Так, поняття «імідж» залучено до української мови з англійської «image», яке, зокрема походить від латинського «imago», що перекладають як «образ, вид». У сучасному словнику іншомовних слів запропоноване таке визначення поняття «імідж»: «уявлення (часто цілеспрямовано створюване) про чийсь внутрішній та зовнішній вигляд, образ» [2].

Великий тлумачний словник сучасної української мови трактує поняття іміджу так: «рекламний, представницький образ когось-небудь (наприклад, громадського діяча), що створюється для населення» [3, с. 501].

Серед інших довідкових фахових видань, на нашу думку, заслуговують на увагу, наступні визначення іміджу.

Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів трактує визначення іміджу як «сформований у масовій свідомості стереотипний та емоційно забарвлений образ когось-небудь або чого-небудь» [4, с. 160]. Педагогічний енциклопедичний словник визначає імідж як «цілеспрямовано сформований образ (якоїсь особи, явища, предмета), покликаний сприяти емоційно-психологічному впливу на когось з метою популяризації, реклами тощо» [5, с. 103]. У першому енциклопедичному словнику, присвяченому проблематиці іміджу, авторства Олександра Панасюка, це поняття трактується як «образ», «зображення», «відображення» уявлень про людину у свідомості інших людей, про те як повинна поводити себе людина у відповідності до свого статусу [6].

Для більш розгорнутого дослідження трактування поняття «імідж» доцільно звернутися до доробки науковців, які розробили сучасні концептуальні засади та інструментарій іміджелогії.

Так, за визначенням англійської дослідниці Поллі Берд, імідж – це цілеспрямований вплив на поведінку людини як найбільш ефективний спосіб донесення інформації до неї з метою реалізації цілей комунікатора [7, с. 193–194].

Віктор Шепель під іміджем розуміє образ, візуальну привабливість особистості, тобто ту форму життєвця людини, завдяки якій виокремлюються особистісно-ділові характеристики або індивідуальний вигляд, ореол, створюваний засобами масової інформації, соціальною групою або власним зусиллям особистості з метою привернути до себе увагу [8, с. 31].

О. Перелигіна визначає імідж як «сформований образ за допомогою цілеспрямованих професійних зусиль з метою підвищення успішності певної діяльності клієнта (людини чи організації) або як досягнення суб'єктивного психологічного ефекту – символічне уявлення про клієнта, аудиторію соціальної групи» [9, с. 21]. Компонентами індивідуального іміджу дослідниця називає всі чуттєво усвідомлені прояви людини, що створюють разом уявлення про її зовнішність, поведінку тощо, а також які характеризують цю особу і створять уявлення про її цінності та ставлення [9].

Узагальнення результатів аналізу наукових праць дозволило нам сформулювати власне визначення поняття «імідж». Так, «імідж» – це сформований образ людини чи організації, який покликаний здійснити, за допомогою професійних зусиль, емоційний, психологічний і інтелектуальний вплив з метою популяризації суб'єкта (людини чи організації).

Вітчизняні науковці (В. Ісаченко, О. Панасюк, О. Перелигіна, Г. Почепцов, В. Шепель та ін.) трактують різноманітні класифікації іміджу залежно від критеріїв. В нашому дослідженні ми будемо керуватися доробком, який запропонував В. Бондаренко. Автор умовно розділив їх на наступні: 1) за критерієм спрямованості вияву – зовнішній і внутрішній; 2) за цільовою настановою – природний і штучний; 3) за способом виникнення – свідомий і несвідомий; 4) за ступенем раціональності сприйняття – когнітивний та емоційний; 5) за критерієм цільовизначення – цілеспрямовано сформований та стихійний; 6) за джерелом впливу на імідж – самокерований та зовні керований; 7) за механізмом формування – керований та некерований; 8) за емоційним забарвленням – позитивний і негативний; 9) за змістом наповнення та відповідності його специфіці конкретної діяльності – професійний імідж, імідж керівника, імідж установи, імідж організації, імідж території, політичний імідж, імідж ідеї, проекту, імідж бренду, товару, особистісний імідж людини, середовищний, кінетичний, візуальний, габаритний, тощо [10, с. 24–25].

В подальшому дослідженні ми зупинимося на двох критеріях: за змістом наповнення та відповідності його специфіці конкретної діяльності (професійний); за емоційним забарвленням (позитивний).

Професійний імідж сучасного викладача – це одна із актуальних педагогічних проблем, вирішення якої сприятиме підвищенню професійної компетентності та професійної культури викладача. Система роботи з формування позитивного професійного іміджу майбутніх викладачів, на нашу думку, полягає у послідовному використанні комплексу методів, що створюють технологію формування розглянутих вище критеріїв (компонентів).

За визначенням С. Болсуна професійний імідж – це синтез професійних якостей і компетентностей та особистісних якостей і зовнішності особистості, який передбачає створення сукупного образу. Усі складники професійного іміджу взаємопов'язані та взаємозумовлені без надання переваги жодній з них [11, с. 51].

Загальновідомо, що головною метою кожного викладача ВНЗ є зацікавленість студентів у вивченні його дисципліни, хороші результати, повне засвоєння матеріалу. Важливу роль у досягненні цієї мети відіграє саме професійний імідж, він виступає важливим аргументом при розв'язанні проблемних ситуацій. Надбання викладачем позитивного професійного іміджу сприяє встановленню контактів зі студентською аудиторією, утвердження викладача як авторитетного джерела інформації, як особистості, яка своїм прикладом, знаннями та поведінкою може позитивно впливати на молоде покоління.

Професійна діяльність зі створення іміджу є компонентом будь-якої професійної діяльності, пов'язаної з інтерсуб'єктною взаємодією (у професіях типу «людина – людина», «людина – колектив», «людина – великі соціальні групи»), сприяючи підвищенню

продуктивності основної професійної діяльності суб'єкта та поліпшенню її акмеологічних характеристик [10, с. 31].

Як доцільно вважають В. Андрущенко та І. Табачек, суспільний ідеал педагога – це проекція на формування ним власного професійного (педагогічного) іміджу, над яким він має постійно працювати. На думку дослідників, це є складником професійної компетенції та важливим рівнем індивідуальної педагогічної майстерності [12, с. 63].

Побудова іміджу викладача повинна відбуватися свідомо та цілеспрямовано, тому цей процес потребує постійного управління ним, що передбачає конструювання позитивного образу педагога, імплементацію бажаних характеристик у його поведінкову форму, мотиваційно-ціннісну спрямованість та комплексну систему оцінювання [13].

Професійний імідж педагога – цілісна система, яка складається з декількох компонентів, кожен з яких трактується складними комплексними сполученнями різних елементів, знань і вмінь: 1) зовнішній вигляд (індивідуальний стиль педагога: а) одяг, зачіска, прикраси; б) постава і типові пози; в) хода); 2) внутрішній зміст (володіння культурою педагогічного спілкування; раціональна поведінка у стресових і конфліктних ситуаціях, знання основ риторичного стилю, ораторського мистецтва; опанування основ еристики); 3) володіння психолого-педагогічним почуттям (відповідальність, емпатійність, толерантність, оптимізм і та ін.).

Т. Демчук під педагогічним іміджем розуміє динамічний образ викладача, який має свій зміст. Це сукупність виявів людини в педагогічному процесі, що обумовлюють характер та результативність процесу навчання. Формування позитивного іміджу викладача залежить від його природного, психологічного, соціального компонентів і найголовніше – від бажання створити позитивний імідж [14].

Отже, методично грамотно створений позитивний імідж викладача ВНЗ безумовно сприяє ефективній педагогічній діяльності. Важливим є вмiле використання іміджевих рис та гармонійне їх поєднання (чим більше вони відповідають духовній, моральній, особистісній, професійній зрілості особистості, тим багатший, колоритніший та привабливіший її позитивний імідж).

Узагальнення результатів аналізу наукових праць дозволило нам сформулювати власне визначення поняття «позитивний імідж викладача вищої школи». Так, під поняттям «позитивний імідж викладача вищої школи» ми розуміємо таку інтегровану характеристику, яка включає в собі сукупність зовнішніх і внутрішніх, особистісних, індивідуальних і професійних якостей педагога, що сприяють ефективній позитивній педагогічній діяльності.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Аналіз наукових праць з досліджуваної проблематики дозволив нам сформулювати власне визначення поняття «імідж», представити його класифікацію за різними критеріями, а також з'ясувати поняття «позитивний імідж викладача вищої школи».

Процес формування педагогічного іміджу є складним, що пояснюється впливом сукупності факторів на нього: потреб освітніх завдань, можливостей педагога, задоволеності учасників освітнього процесу та ін. Позитивний педагогічний імідж викладача набуває властивості одного з основних ресурсів, що забезпечують високий соціальний престиж та є вагомим чинником у сприянні успішному функціонуванню національної системи вищої освіти. Це, у свою чергу, викликає необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх викладачів вищої школи до створення свого позитивного професійно-педагогічного іміджу.

Перспективи подальшого дослідження ми пов'язуємо з вивченням особливостей сприйняття студентами іміджу викладачів гуманітарних, природничих, технічних, технологічних дисциплін. Заслугове на увагу комплексне вивчення закономірностей формування ефективної професійної кар'єри науково-педагогічних кадрів.

Список використаної літератури

1. Стратегія реформування вищої освіти в Україні до 2020 року. – Режим доступу: <http://old.mon.gov.ua/ua/pr-viddil/1312/1390288033/1415795124/>
2. Сучасний словник іншомовних слів / [укл.: О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк]. – Київ : Довіра, 2006. – 789 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови: (з дот. і допов.) / [уклад. і голов. ред. В.Т.Бусел]. – Київ ; Ірпінь: Перун, 2005. – 1728 с.

4. Психологічний глумачний словник найсучасніших термінів / [укл.: В.Б. Шапар, В.О. Олефир, А.С. Куфлієвський, Б.І. Фурманець та ін.]. – Харків : Прапор, 2009. – 672 с.
5. Педагогический энциклопедический словарь / [гл. ред. Б.М. Бим-Бад]. – М. : Большая Российская энциклопедия, 2003. – 528 с.
6. Панасюк А.Ю. Имидж. Энциклопедический словарь / А.Ю. Панасюк. – М. : РИПОЛ классик, 2007. – 768 с.
7. Bird P. Sell yourself. Persuaive tactics to boost your image / P. Bird. London: Groom Helm, 1999. – 398 p.
8. Шепель В.М. Имиджология: Секреты личного обаяния / В.М. Шепель. – М. : Культура и спорт, ЮНИТИ, 1997. – 328 с.
9. Перельгина Е. Б. Психология имиджа: учеб. пособие / Е.Б. Перельгина. – М. : Аспект Пресс, 2002. – 223 с.
10. Бондаренко В.І. Формування іміджу майбутнього вчителя технологій в системі виховної роботи педагогічного університету: монографія / В.І. Бондаренко. – Слов'янськ : Б.І.Маторін, 2015. – 460
11. Болсун С.А. Професійний імідж керівника навчального закладу / С.А. Болсун // Управління школою. – № 7–9 (37–381), березень. – 2013. – С. 51–55.
12. Андрущенко В. Формування особистості вчителя в сучасних умовах / В. Андрущенко, І. Табачек // Політичний менеджмент. – 2005. – № 1. – С. 58–69.
13. Чебикін О.Я. Психологічні особливості формування основ професійного іміджу: монографія / О.Я. Чебикін, О.О. Ковальова. – Одеса : Півд. наук. центр АПН України, 2009. – 223 с.
14. Демчук Т. Напрямки вивчення іміджу викладача вищої школи / Т. Демчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – Вип. 3. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/>

References

1. *The strategy of reforming higher education in Ukraine by 2020*. Retrieved from <http://old.mon.gov.ua/ua/prviddil/1312/1390288033/1415795124/> (in Ukr.).
2. *The modern dictionary of foreign words*. (2006). Compiled by AI Skopnenko, TV Tsymbaliuk. Kyiv: Trust. (in Ukr.).
3. *Great Dictionary of the modern Ukrainian language*. (2005). Compiled and editor V.T. Busel. Kyiv; Irpen: Perun. (in Ukr.).
4. *Dictionary of modern psychological terms*. (2009). Compilers V.B. Shapar, V.A. Olefyr, A.S. Kufliyevskyy, B.I. Furmanets and others. Kharkov: Flag. (in Ukr.).
5. *Teaching Encyclopedic Dictionary*. (2003). In B.N. Bim-Bad (Ed.). Moscow: Russia Bolshaya Encyclopedia. (in Rus.).
6. Panasyuk, A.Yu. (2007). *Image. Encyclopedic Dictionary*. Moscow: RIPOL classic. (in Rus.).
7. Bird, P. (1999). *Sell yourself. Persuaive tactics to boost your image*. London: Groom Helm.
8. Shepel, V.M. (1997). *Image: Secrets of personal charm*. Moscow: Culture and Sport, UNITY. (in Ukr.).
9. Perelygina, E.B. (2002). *Psychology of image: textbook*. Moscow: Aspect Press. (in Rus.).
10. Bondarenko, VI (2015). *Formation of image of the future teacher technologies in educational work Pedagogical University: monograph*. Slavyansk: Publisher B.I.Matorin. (in Ukr.).
11. Bolsun, S.A. (2013). Professional image of the head of the institution. *Management School, 7–9 (37–38), March, 51–55*. (in Ukr.).
12. Andrushchenko, VA, Tabachek, I. (2005). Formation of teacher identity in the modern world. *Political Management, 1, 58–69*. (in Ukr.).
13. Chebykin, O.J., Kovalev, A.A. (2009). *Psychological features of formation of bases of professional image: monograph*. Odessa Southern Scientific Center of Pedagogical Sciences of Ukraine. (in Ukr.).
14. Demchuk, T. (2013). The study of the image of a high school teacher. *Bulletin of the National Academy of State Border Service of Ukraine, 3*. Retrieved from <http://nbuv.gov.ua/UJRN/> (in Ukr.).

FATALCHUK Serhii,

Ph.D in Pedagogy, Associate Professor of Higher School Pedagogy Department,
SHEE «Donbas State Pedagogical University»
e-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

YAKUSHCHENKO Svitlana,

Master of Higher School Pedagogy Department,
SHEE «Donbas State Pedagogical University»
e-mail: S-Fatalchuk@ukr.net

A MODERN HIGHER SCHOOL TEACHER'S POSITIVE IMAGE: TOPICALITY AND PROSPECTS OF SCIENTIFIC STUDIES

Abstract. *The article is devoted to analysis of various scientific approaches to defining the essence of the concept of "image". Classification of image based on criteria is considered. Correlation of the terms "professional image" and "image of a high school teacher" is specified. The author focuses on the analysis of the features and components of a positive image of teachers of modern higher educational establishments, and also offers the prospects of further complex study of conformities of forming effective professional career of the teaching staff.*

Forming modern generation of a teaching staff is impossible without development of a set of fundamentally new model of professional improvement, which is based on amounts of schemes of organization and content of education, promoting the best educational practices, particularly involving mastery of methods and technology of research and innovation competence.

The main activities of a teacher of Higher Educational Establishment are educational, scientific and methodical, research, educating and deliberative. The high school teacher provides systematic information influencing, forms ideas, values and ways of behaviour in every participant of educational process. Therefore, it is need to create the image of the teacher, by which the authority and prestige of the teacher's personality is formed in a society. Within this issue it is important to study the characteristics and conditions of forming the teachers' positive image.

The analysis of scientific and educational resources indicates permanent (constant) interest to the problem of forming the image in general and the professional and pedagogical image in particular. Thus, much attention is given to the issue of researching the image (conceptual bases and practical tools of imageology) in scientific works of native and foreign scientists and researchers such as P. Berd, L. Brown, F. Gefkins, M. Spillain, O. Panasiuk, O. Perelyhina, H. Pocheptsov, V. Shepel and others. Forming the pedagogical image of a high school teacher is investigated by N. Huziy, V. Isachenko, A. Morozov, S. Panchuk, O. Chebykin, I. Chertykova and others.

Results of the analysis of scientific papers allowed us to formulate own definitions of the concepts "the image" and "the positive image of the high school teacher". Thus, "the image" is the formed image of a person or an organization that aims to implement through professional efforts emotional, psychological and intellectual influencing to promote the entity (a person or an organization). The concept "the positive image of a high school teacher" is a such integrated feature, that includes a set of external and internal, personal, individual and professional qualities of a teacher that promote effective and positive pedagogical activity.

The formation of a pedagogical image is difficult due to the influence of a set of factors: the needs of educational objectives, teacher's possibilities, satisfaction of participants of the educational process and etc. The teacher's positive educational image becomes one of the main resources that ensure high social prestige and is a significant factor in contributing to successful functioning the national system of higher education. So, it causes the necessity of purposeful training of prospective high school teachers to creating a positive professional pedagogical image.

We associate the prospects of the further research with the study of features of perception the image of a humanitarian, natural, technical and technological disciplines by students. The integrated study of forming the effective and professional career of a teaching staff is noteworthy.

Key words: *image; vision; professional image; Teaching positive image; high school teacher.*

*Одержано редакцією 12.06.2017
Прийнято до публікації 18.06.2017*